

СТАНОВЛЕННЯ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТУРКМЕНИСТАНУ

Гервас О.Г., канд. педаг. наук, доцент кафедри
професійної освіти та технології за профілями
Рахімова Уміда, Шанаязов Муслімбек, студенти III курсу
факультету професійної та технологічної освіти
УДПУ ім. П. Тичини

Анотація. Сучасна архітектура Туркменістану втілює в собі всю спадщину попередніх років, тобто у сучасних новобудовах і спорудах використовуються «мусульманський» і «модерністський» стилі, з привнесенням до них, елементів «національної» архітектури. У статті вказуються найбільш важливі сфери архітектурно-будівельної діяльності Туркменістану, основні стратегічні шляхи і головні завдання розвитку туркменської архітектури XXI століття.

Ключові слова. Архітектура, Туркменістан, традиції, сучасні стилі.

Abstract. Modern architecture of Turkmenistan incarnates in itself all inheritance of previous years, that «moslem» and «modernistic» styles are used in modern new buildings and buildings, with privnesennyam to them, elements of «national» architecture. In the article the most essential spheres are specified architectonically build to activity of Turkmenistan, basic strategic ways and main tasks development of Turkmenistan architecture of XXI age.

Keywords. Architecture, Turkmenistan, traditions, successful Styles.

Архітектура Туркменістану - комплекс будівельних споруд на території сучасного Туркменістану, що представляють архітектурно-історичну значимість. Архітектура Туркменістану включає архітектуру народів, що проживали і проживають на території країни.

Незважаючи на несприятливі географічні умови, Туркменістан - країна древньої культури. Відкриття сучасних археологів довели, що людське суспільство на території Туркменістану склалося в епоху палеоліту - не менше 300 тисяч років тому. У VI-V тисячоліттях до н. е. в підгірської смугі Копетдагу зародилася культура найдавніших землеробів, що досягла розквіту в III-II тисячоліттях до н. е.

Тисячі років народи, що населяли територію Туркменістану, створювали міста, наповнюючи їх різноманітними спорудами. Історичні події приводили до загибелі не лише міст, але і цілих цивілізацій. Їх нагадуванням нині є безцінні пам'ятники матеріальної культури і в першу чергу твори архітектури. Значення цих пам'ятників для пізнання історії туркменського народу переоцінити неможливо. Пам'ятники архітектури, що збереглися в Туркменістані, відбивають усі соціально-історичні епохи розвитку людства.

На території Туркменістану збереглися численні пам'ятники минулого - руїни древніх міст, фортець, замків, чудові середньовічні громадські споруди - мечеті, медресе, караван-сараї, в які вкладено дивовижне мистецтво народних умільців будівельників, декораторів. Ще більше пам'яток матеріальної культури приховано в землі - залишки будівель з настінним живописом, скульптура, кераміка, побутове начиння і багато іншого. Все це матеріалізована тисячолітня культура туркменського народу і його предків, історія загибелі цивілізацій в результаті вторгнення завойовників, історія незгасного і всеперемагаючого прагнення народу до творення і творчості[1].

За роки незалежності Туркменістан невпізнанно змінився. Він перетворився в індустріально-аграрну країну з високою матеріальною і духовною культурою. У Туркменістані діють сотні великих промислових підприємств, що працюють на основі місцевих копалин багатств (нафти, газу і т. д.). а також сільськогосподарської сировини, яке сприяє розвитку високопродуктивного, механізованого, багатогалузевого

сільськогосподарського виробництва. Постійно діє 850-кілометровий Каракумський канал і ряд інших великих іригаційних споруд.

У Туркменістані існує широко розгалужена мережа шкіл, середніх і вищих навчальних закладів, які забезпечують країну необхідними кадрами. Необмежені можливості розвитку отримали всі види мистецтва, в тому числі і такі нові для туркменів, як опера, драма, портретна скульптура і живопис, кіно, і традиційні - архітектура, килимарство, кераміка, орнаментальне мистецтво, різьблення по дереву і каменю.

Одночасно зростає інтерес до художньої спадщини, яке втілено в творах матеріальної культури (і, зокрема, в архітектурі), що так безжально знищувалася завойовниками минулих століть.

Архітектура минулого, що відображала різні суспільні ідеї, побутовий уклад народу і його смаки, представляє не тільки історико-пізнавальний інтерес, а й має велике значення для вирішення практичних завдань сучасності. Проблема використання традицій і поєднання їх з новаторським пошуком, із урахуванням специфічних природно-кліматичних умов Туркменії, зберігається і понині.

Сучасна архітектура Туркменістану втілює в собі всю спадщину попередніх років, тобто у сучасних новобудовах і спорудах використовуються «мусульманський» і «модерністський» стилі, з привнесенням до них, елементів «національної» архітектури. Побудовані в останні роки будівлі найчастіше облицьовуються білим мармуром.

Практично у всіх містах Туркменістану, завдяки політиці президента Туркменістану Гурбангули Бердимухамедова, повсюдно ведуться роботи з будівництва нових будівель і капітального ремонту значущих архітектурних об'єктів. Проводиться цілеспрямована політика на поліпшення зовнішнього вигляду міста Ашхабада, будуються нові житлові будинки і адміністративні будівлі, реставруються фасади старих архітектурних споруд, проводиться благоустрій паркової та фонтанної зони міста. Архітектурний вигляд Ашхабада стрімко змінюється, місто

стало забудовуватися висотними житловими будинками (переважно 12-поверховими). Формується діловий центр Ашхабад-сіті на проспекті Арчабіль[3].

За ексклюзивними проектами завершено будівництво будівель ряду міністерств і відомств, навчальних і дослідницьких і культурних центрів. Лінія адміністративних будівель і громадських зон по проспекту Арчабіль буде продовжена. Серед нових будівель виділяються цілий ряд будівель: - побудований в південній частині столиці, телерадіомовний центр «Туркменістан», якій став одним із символів міста; - палац одружень «Багті кошгі»; - найбільше колесо огляду в закритому приміщенні «Алем», тощо.

Багато сучасних збудованих будинків в Ашхабаді і інших містах Туркменістану свідчать про творчий пошук, який вели кілька поколінь проектувальників, намагаючись знайти правильну стратегію у будівництві. Але мало хто усвідомлював, що самотність архітектури того чи іншого народу розвивається не за рахунок штучного культивування національних традицій, а шляхом відмови від застарілих форм. Одночасно з цим сучасними архітекторами створюються «нові національні особливості», що відповідають зміненню соціально-економічних умов, менталітету нації і більш високому рівню розвитку техніки.

Історія цивілізацій, що існували в минулому на туркменській землі, налічує близько п'яти тисяч років. Залишки цих зниклих культур можна зустріти всюди: в пустелі і передгір'ях, уздовж русел пересохлих річок і в печерах. Сліди людської діяльності збереглися у вигляді знарядь праці, предметів побуту і справжніх творів мистецтва з каменю і кістки, кераміки і металу. Але перш за все далекі предки туркмен нагадують про себе своєю архітектурою - від глиняних хат, святилищ і колись неприступних фортець стародавнього світу до розкішних палаців і храмів середньовіччя. Звичайно, до наших днів дійшло далеко не все з того, що

колись складало славу місцевих міст. Але, на щастя, є ще чимало унікальних історичних пам'яток, які здавна привертають увагу мандрівників, сходознавців, художників, архітекторів.

Ось найяскравіший приклад. У Східних Каракумах, в басейні древньої дельти річки Мургаб, яка чотири тисячі років тому протікала приблизно в ста кілометрах на північ від нинішнього міста Байрамали, археологи виявили країну стародавнього типу. Раніше вона була відома тільки за письмовими джерелами під назвою Маргуш або Маргіана. По суті, тут відкрито один з найдавніших центрів світової цивілізації поряд з Месопотамією, Єгиптом, Індією і Китаєм.

У неживому нині степу вдалося знайти і розкопати монументальні палаци і храми, які не поступаються за розмірами спорудам Ассирії та Вавилону, а по плануванню не мають аналогів в системі пам'ятників всього Близького і Середнього Сходу. Сьогодні, як і сотні років тому, туркменську землю прикрашають справжні шедеври зодчества: палаци Хорезмшахов, пам'ятники сельджукської епохи, творіння знаменитих серахських майстрів XI-XII століть, а також десятки менш відомих, але дуже цінних для вивчення витоків азіатської архітектури. Принципи їх композиційної побудови лягли в основу багатьох типів цивільних і культових споруд ісламського світу. Всі вони оточені тепер справжньою державним піклуванням[1].

У 1992 році Меджліс прийняв спеціальний закон «Про охорону пам'яток історії та культури Туркменістану». На підставі цього документа при Міністерстві культури відкрито Національне управління з охорони, вивчення та реставрації пам'яток історії та культури. Указами президента Туркменістану Сапармурата Туркменбаші в місцях зосередження стародавніх споруд і архітектурних ансамблів створено сім державних історико-культурних заповідників. Серед них Древній Мерв - гігантського городище, вік якого становить як мінімум 2500 років. Так само великого значні мають Кенеургенч, парфянська Ніса, середньовічні міста

Дехистан, Абиверд, Серахс, Керки і героїчна туркменська фортеця XIX століття Геокдепе.

На відміну від живопису, поезії та музики архітектура не може існувати у відриві від економіки. Глибокий застій останніх десятиліть радянського періоду фактично знецінив архітектурне творчість. Автори проектів були поставлені в залежність від наявності матеріалів і примх виконавців, їх небажання будувати що-небудь складніше панельній залізобетонній коробці.

Нинішня економічна ситуація справувала архітекторів до швидкої і якісної роботи. Правда, прикладами інвестиції у будівництво, поки в основному являються, іноземні фірми. Так, турецькі компанії вже побудували в Ашхабаді і інших містах чудові готелі, торгові та ділові центри, промислові будівлі і транспортні споруди. Їх діяльність стимулює і наших архітекторів, для яких створено максимально сприятливий клімат. Принципові зміни відбуваються в проектному механізмі, який поступово готується до переходу на конкурсну основу і захист національних інтересів за допомогою ліцензування. У ряді держав існує положення, згідно з яким закордонним архітекторам дозволяють працювати в країні тільки в якості партнерів місцевих зодчих. Інакше іноземний інвестор може привести з собою не стільки талановиту, скільки згідливішу і зручну для себе групу. Подібні приклади, на жаль, є і у Туркменістані. Туркменські архітектори не мають права забувати про свою професійну відповідальність перед суспільством. «Використовуючи в якості еталонів кращі зразки сучасної архітектури, - постійно нагадує нам Президент, - не можна забувати про свої історичні корені». Цей фактор являється особливо актуальним сьогодні, коли архітектура стає все більш інтернаціональною[2].

У той же час в справжній туркменській архітектурі все яскравіше виявляються глибинні, національні риси. Прикладом такого роду може служити меморіальна мечеть Сапармурата-хаджі на території

Геокдепінської фортеці, споруджена в пам'ять учасників героїчного бою 1881 року. Початковий проект турецької компанії, виконаний в Оттоманському стилі, був істотно перероблений ашхабадськими архітекторами відповідно до туркменських традицій.

Традиційна туркменська культура тісно пов'язана з ісламом. Саме віра давала нашим предкам сили перемагати удари долі, підтримувала велич їхнього духу. Храми, що зводяться з волі мудрих государів, висловлювали велич людського генія. За століттям - століття невідомі майстри працювали на славу туркменської землі, одержимі вірою в Бога. Лише за останнє тисячоліття були створені такі шедеври ісламського зодчества, як мечеть ШірКабір в стародавньому Дехістане (Балканський веляят), дворецмавзолей султана Санджара, палац Тюрабек-ханім в Кенеургенч, мечеть Джамал ад-Діна в Анау і десятки інших. Сьогодні, після тривалої перерви, туркмени стають свідками і учасниками того, як відновлюється зв'язок часів.

В останні десятиліття Туркменістан отримав потужний імпульс для творення. Темпи будівництва сьогодні такі, що багато будинків, зведення яких в колишні часи розтягнулося б на довгі роки, виростають за лічені тижні. Чи не кожен значний об'єкт - результат активних зусиль глави держави Сапармурата Туркменбаші, який не тільки висував ідеї тій чи іншої споруди, а й стежив за її реалізацією, завжди знаходив час підтримати будівельну ініціативу, особисто брав участь в обговоренні містобудівних планів. Все це - яскраве свідчення справжньої зацікавленості національного лідера в корінному перетворенні своєї Батьківщини[3].

Сьогодні, як ніколи, цінуються, бережуться і розвиваються культурні, мистецькі та архітектурні традиції туркменської землі, які являються основою створення сміливої, новаторської, самобутньої архітектури, які і в той же час, створюють умови для дбайливого збереження національної спадщини.

Важливою сферою архітектурно-будівельної діяльності Туркменістану являються: - реставрація пам'яток архітектури; - вміле формування навколо пам'яток архітектури нового культурного оточення; - відродження таких історичних міст, як Мари, Чарджоу, Керки, Геокдепе, Гизиларбат, Туркменбаши і ін.. Включення цих міст у сферу міжнародного туризму.

Основними стратегічними шляхами розвитку туркменської архітектури являються: - використання місцевої виробничої бази будівництва; - використання місцевих будівельних і оздоблювальних матеріалів; - облік своєрідності традицій кожного міста і селища Туркменістану; - формування місцевої архітектурно-художньої школи.

Сьогодні національні кадри архітекторів готують на базі Туркменського політехнічного інституту і Національної академії мистецтв. Важливим являється те, щоб практикуючі архітектори активно брали участь у професійній освіті, в підготовці молодих фахівців. Тільки за цієї умови туркменська архітектура буде постійно оновлюватися, опановуючи новітніми технічними і технологічними засобами і не втрачаючи при цьому зав'язків з багатовіковими традиціями.

Архітектурі XXI століття властиво дбайливе ставлення до екологічній безпеці природи і людини. Уже сьогодні проектується нові типи житлових, громадських і промислових будівель, нові багатофункціональні структури, що відповідають сучасним економічним, технологічним, соціальним, культурним умовам і спираються на досягнення науки і техніки.

Головними завданнями туркменської архітектури XXI століття являються:- вдосконалення бази будівельної індустрії; - переорієнтація будівельної індустрії на індивідуальне і малосерійне будівництво; - впровадження нових технологій і гнучких виробничих процесів; - впровадження нових матеріалів і конструкцій; - впровадження нових форм організації будівельних робіт.

Реальні зміни в архітектурному процесі, більш яскраво помітно в столиці Туркменістану, і перш за все в самому центрі Ашхабада. Тут традиційно зосереджені найважливіші об'єкти, сформована містобудівна вісь "північ-південь» - від міжнародного аеропорту до нового ділового центру і житлових районів в передгір'ї Копетдагу. Значні за обсягом і функціями споруди зводяться і в старих кварталах, і в приміських зонах. Наприклад, будівництво гігантської поминальної мечеті в селі Кипчак, на батьківщині президента Сапармурата Ніязова. Її блакитний сферичний купол перекидає зал, що вміщає до 10 тис. віруючих. Кути цього монументального будівлі фланкують чотири 80-метрових круглих мінаретів. Сьогодні в найстаршій частині Ашхабада, на території Ленінського скверу, був реалізований інший значний об'єкт - Національний театр музичної драми з залом на 750 місць. Він являє собою строго центричний об'єм, в якому домінує півкуля купола і масивний портик з біломармурової колонадою[2].

У сучасній забудові Ашхабада звичною нормою стала точкова забудова висотними (18-24 поверхи) будинками. Перш за все це житлові вежі, в яких перші поверхи віддані магазинам і службам сервісу. Дахи таких будинків увінчані пірамідами, конусами, стрілочастими куполами самих різних форм, що створюють химерний силует панорами міста. Респектабельно виглядають «висотки» Центрального банку, Міністерства нафти і газу, бізнес-центрів і банків. Всі ці будівлі, які докорінно змінили звичні контури малоповерхової забудови міста, збудовані вздовж нових широких магістралей з розділовими смугами у вигляді боскетів, а також протяжною низкою чудових фонтанів.

Фонтани стали особливо популярними в новому будівництві. Справжнім едемом серед міської забудови виглядає парк Незалежності, закладений не так давно в зеленому масиві південній частині міста. По периметру парку протягом двох кілометрів розміщено 69 фонтанів. Усередині нього також знаходиться унікальна за масштабом і

композиційному задуму група декоративних водних споруд з поліхромним світловим оформленням. Кожен фонтан цього комплексу індивідуальний. Сильова єдність нової архітектури Ашхабада забезпечується тотальним застосуванням білого мармуру в якості оздоблювального матеріалу. Його використовують незалежно від форми і функції споруд. Білим мармуром облицьоване багато старих будівель, які раніше були оштукатуреними або одягненими в сірі бетонні «сорочки». Захоплення мармуром - не данина моді, а закономірна реакція на «набридли естетику модернізму»[3].

Шлях повернення до класицизму, до торжества симетрії, якій являється характерним для ісламського світу і, зокрема, багатовікової архітектурної спадщини Туркменістану, виявився співзвучним очікуванням замовників та споживачів. На диво для професіоналів, конфлікт між попитом і пропозицією на архітектурному полі, якій був дуже гострим ще 15-20 років тому, зараз вичерпується існуючої реальністю. Зримі риси ХХІ століття вже сьогодні можна побачити в проектах і задумах сучасних туркменських архітекторів, які за родом своєї діяльності зобов'язані заглядати в завтрашній день, прогножуючи глобальні тенденції.

Список використаних джерел

1. Памятники архитектуры Туркменистана / Е. Атагарриев, О. Бердиев, А. Губа, Д. Дурдиев, А. Карриев, О. Оразов, В. Пилявский, Т. Ходжаниязов, Х. Юсупов; Товарищество охраны памятников истории та культуры Туркменской ССР. - Ленинград: Стройиздат, Ленинградское отделение, 1974. - 344 с., Ил.

2. Балтай А., Оразов О. Историко-культурные памятники Туркменистана: истоки и будущее. - Ашхабад: Илим, 2012. – 212 с.

3. Материалы Международной научной конференции «Средневековые города Туркменистана в системе Евразийской цивилизации». - Ашхабад: Илим, 2012. – 189 с.